

tartozásokból származó hátralékok megfizetésére az 1600/1934. M. E. sz. r., valamint a bányanyugdíjbiztosítási járulékokból származó hátralékok megfizetésére a 280.646/1934. B. M. sz. r.

A forgalmiadó tekintetében pénzügyi kormányunk idegenkedett ilyenféle kedvezmények adásától, abból indulva ki, hogy az adófizetésre köteles alany a forgalmi adót a másik félre rendszerint átháríthatja és így tehát azt az adókötelesnek nem is megfizetnie, hanem beszolgáltatnia kell. Tekintettel azonban arra, hogy a valóságos helyzet mégis csak az, hogy a forgalmiadók körében is vannak hátralékok, és ez különösen szembetűnő azoknál a hátralékosoknál, akiknek üzeme, illetve üzlete éppen a súlyos gazdasági válság folytán megszűnt, a pénzügyminiszter 36.000/1934. P. M. sz. rendeletében a köztartozások e fajtájára is felállította a mai helyzet által oly indokolt részletfizetési kedvezményt.

E rendelet az esetek két csoportja között tesz különbséget. Az egyikbe az általános, illetve fényüzési adóval tartozó azok a hátralékosok esnek, akik a forgalmiadó alá eső foglalkozásukat 1934. március 1-e előtt megszüntették. Ezek hatvan havi részletfizetési kedvezményre tarthatnak igényt. Más, vagyis oly hátralékosok részére, akik adóköteles foglalkozásukat azóta is folytatják, fizetési kedvezmény csak az általános szabályok (Közadókezelési Hivatalos Összeállítás 41. §-a) szerint engedélyezhető, vagyis csak, ha kimutadják, hogy kérelmük méltánylást érdemlő, illetve hogy a teljes adótartozás azonnal való befizetése vagy behajtása vagyoni romlásukra vezetne. Ez esetben az év végéig előterjeszhető kérelemre a pénzügyigazgatóság 24 havi részletfizetést engedélyezhet.

Kifejezetten kiemeli a rendelet, hogy forgalmiadóváltáság fizetésére kötelezettek részére a pénzügyi hatóságok részletfizetési kedvezményt vagy halasztást nem engedélyezhetnek.

B. I.

Jogalkotás 1933-ban. A „gazdaság” szemszögéből tekinthetjük át leginkább mostani éveink problémáit, a nemzetnek és kormánynak erőfeszítéseit, és így jogalkotásunknak az 1933. év folyamán a civiljog síkjaira történt áthatásait is. Gazdaságunk s ezzel már szinte társadalmunk hajója olyan világ-orkán közepette hányódik, amelynek dura necessitas-aival szemben meg kell értenünk, ha az újra-élénkülő magyar jogalkotás nem átfogó kodifikálással foglalkozik és nem is egyes jogintézményeknek tökéletesebb alakba öntésével vagy fokozottabb igazsággal eltelítésével (ezeknek terveit jogászok, theoretikusok, idealisták jobb idők számára melengetik), hanem a ma közvetlen kényszerűségeire igyekszik modus vivendi-t, többnyire kimondottan ideiglenesnek szánt megoldásokat teremteni. Az 1933-as törvények, melyeknek száma harmadrésszel, — és az 1933-as rendeleti massa, amelynek terjedelme mégégyeszeresével haladja

meg a közvetlenül megelőző, igen csendes év jogszabályanyagát: fontos magánjogi változásokat hoztak, de túlnyomórészt inkább csak elkerülhetetlen reflexhatásaikban magánjogiak, semmint primár célűzéseikben.

Corpus Jurisunk új kötetének a fele (14 törvény) nemzetközi és hasonló egyezményekből áll, amelyeknek egyik csoportja nagyszámú államnak konvenciójaként jelentkezik, túlnyomó része azonban bilaterális, vagyis Magyarországnak csak egy-egy külállammal fennálló viszonyait regulálja. Tárnya szerint többily törvény csupán a művelt államok közös akcióiban kívánatos részvételünkből ered, anélkül, hogy akútobb magyar érdekeket érintene. Ezek részint a földgömb jobb policiálását célozzák: így az afrikai rabszolgaság, a morfinizmus és kokainizmus, a pénzhamisítás, a finn parti szeszcsempesztet elleni nemzetközi akciók (1933. évi III., VIII., XI., XXIV. t.-c.-ek), részint az internacionális vasúti, légi és gazdasági forgalom bizonyos pontjait szabályozzák (az I., XXVI., XXV., VI. t.-c.-ek). Feltűnik két törvéycikk, amelyek egyike egy magyar magánvállalatnak egy külállammal, — másika a magyar államnak egy külföldi magánvállalattal szembeni relációival kapcsolatos (a XIV. és XIX. t.-c.-ek). Az utóbbi érezteti, hogy külföldi tőkének a belföldi gazdaság számára megnyerése törvényhozási tárgy fontosságáig emelkedik, de még ma sem kilátástalan.

Ami sajátabb bel-problémáinkat illeti, az 1933. évben kétirányú válságjogi szabályozás haladt egymás mellett: egyfelől az előző, háborús-forradalmi-ellenforradalmi és inflációs (1914-től 1924-ig számítható) krízis különböző rendhagyó jogintézményeinek véglebontása vagy legalább normális medrekbe visszaterelése, — másrészt a bankzárlatokkal eklatált újabb, immár harmadik évébe izmosodott világ gazdasági válságra való kényszerű berendezkedés.

A régi feladatok likvidálására irányulnak pl. a földreform befejezését előbbrevivő 1933: XVIII. t.-c., amely a földhöz-juttattak egyéni telekkönyvezésének nyombani keresztülvitelét is elrendeli 1934-re, — a békeszerződéssel kapcsolatos pénzügyi és magánjogi kérdések körébe vágó, olasz relációju egyezmények (1933: XII.—XV. t.-c.-ek), — a hadirokkantokról és rokon kategóriákról fokozottabban gondoskodó 1933: VII. t.-c. Altalános- és magánjogilag kimagasló fontosságú e körben az 1300/1933. M. E. sz. rendelet, amely a lakásügyi kötöttséget annyi év után végleg megszüntette s ezzel a lakások bérlete terén a háború-előtti szabad magánjogot helyreállította. Bár kormányzatunk e cél felé már az 1924-es szanálás óta céltudatosan haladt, az átmenet zökkenésmentességét voltaképp az új krízis tette lehetővé azzal, hogy a bérek felhajtását, amelynek régebben jogi megkötéssel látszott célszerűnek útját állani, most a lakóközönség fizetési erejének lehanyaglása zárja ki. Súlyos tanulságot meríthetünk e példából arra, hogy a kényszerintézkedésekkel létesített mesterséges rendet sokszor mily nehezen s mily előreláthatatlanul hosszú idő mulván lehet csak feloldani. De súlyos illusztrációja ez a tárgy annak is, miként a nagy válságok oly

közel érhetik egymást, hogy a későbbi még az előzőnek el nem mosódott nyomaiba léphet.

Az új válság ellenében mindenekelőtt az annak kezdetén kialakított közgazdasági védópáncélzat: a külforgalmi és devizakötöttség, transzfermoratórium, Nemzeti Bank-engedélyezési rendszer fenntartása szolgál. Továbbá az, hogy az 1933: X. t.-c. ismét meghosszabbította egy évre (1934. közepéig) a kormányzatnak a gazdasági élet rendeleti szabályozására adott általános felhatalmazást. (Fontos pénzügyi és közgazdasági materiában a törvényhozás külön is formulázta a miniszterium felhatalmazását: az 1933: XXVII. t.-c. 1. §. 1. bek.) Azt egyébként, hogy a válságnak és a reá vonatkozó rendkívüli jognak egy éven belül végeszakadhatna, a jogalkotás nem látszik remélni; erre mutat, hogy a gazdaadósságok körül már hosszabb időre: 1935. október 31-éig szól az új rendezés (14000/1933. M. E. sz. r. 15. és 40. §§.). Inkább csak alkotmányos mérséklet jele, hogy a kormány nem kéri egyszerre egy-egy évnél többre a törvényhozás felhatalmazását.

Tartalmilag a magánjogba és főleg a hitelezők magánjogaiba is erősen belenyúló jogalkotás főleg három konkrét felé tett újabb lépéseket 1933-ban: az eladósodott gazdák, — a kereskedelmi és iparvállalatok, — és a keze munkájára utalt népesség megsegítése érdekében. Az állami akciónak ilyenén főirányai mutatják, hogy a hatóerők a jogon túlról is jönnek: közgazdaságiak, társadalompolitikaiak, népjólétiak.

Már a kamarának az 1932. évről szóló jelentése kiemelte, hogy az eredetileg csupán valutavédelmi s tehát csak a külfölddel szemben ható korlátozások mellé kifejlődőben van egy tisztára adósvédelminek mondható, a belföldi adósok nagy körei javára a belföldi hitelezőkkel szemben is hatályos szabályrendszer. 1933 során ez a folyamat kiérlelte, a nemzetközi jelentőségű transzfermoratórium mellé, a közönségesen gazdamoratóriumnak nevezett új intézményi rendszert. Persze a „moratórium” nem pontosan ugyanazt jelenti itt, mint ott. A külföldi hitelezők részére fizetni, sőt letétbe-helyezni is, elvileg nem szabad, mégha a belföldi adós akarná is. Ellenben a gazdaadósnak fizetnie csak nem kell, de ha akar, külön engedély nélkül is szabad. A külföldnek tartozó belföldi adós elvileg moratóriális védelem alá kerül, tekintet nélkül arra, vajjon egyénileg rászorult-e vagy ellenkezőleg könnyen kiegyenlíthetné adósságát: mert etekintetben voltaképp nem az egyes belföldi adós, hanem a belföldi gazdaság egésze van oltalom alá helyezve. Ellenben a gazdák közül csupán a bizonyos fokon felül (laza becslés szerint: birtokuk értékének legalább harmadáig-feléig) megterheltek vehetik igénybe a „védett birtok” új telekkönyvi intézményhez folyamodással elnyerhető moratóriális előnyöket, és elvileg ezek is csak bizonyos irányú és mérvű továbbfizetések, amortizálás, kamatlerovás bontó-feltétele alatt. Már e legáltalánosabb vonalvezetés mutatja, hogy kormányzatunk tudatában van nemcsak a bölcsen mellőzött egyetemes moratórium katasztrofális kihatásainak, hanem egy parciális belföldi moratórium elkerülhetetlen aggályosságának is, és azért kezdettől igyekszik

utóbbinak jogi éleit letompítani, gazdasági kihatásait pedig, amennyire lehet, határok közé szorítani. Amidőn a gazdamoratórium alapintézkedéseit mint már adottakat céltalan lenne kontrovertálnunk, annak rendkívül sokat vitatott részletkérdéseiben pedig utalhatunk a kamara korábbi, részletesen bíráló felterjesztésére: csak annyit kell ezuttal hangsúlyoznunk, hogy megnyugtatónak leginkább az intézmény ideiglenességét és korlátozott voltát találjuk. Bizunk abban, hogy a védett birtokosok kötelező további fizetéseiket tudni és akarni fogják teljesíteni. Bizunk abban, hogy ahol ennek netán hiánya lesz, ott a védettség provideált megszüntetése (15. §.) tényleg sorrakerül és ezáltal a közhitel követelményei ismét jogaikba lépnek. Főleg pedig bizunk abban, hogy kormányzatunk állandó ellenőrzéssel és a szükséges jövőbeli intézkedésekkel elejét fogja venni a moratoriális fizetés-szünetelések netáni, via facti előállható kiszélesbedésének, s az ebből származható további nagy veszélyeknek.

A 14000/1933. M. E. sz. rendelettel úgyszólván kodifikált s. azóta számos rendelettel továbbépített gazdavédelmi rendszer nagyrésztében csak interim-rendezés. Jelentős részében azonban, amely bizonyos gazdaterheknek állami átvállalásában áll, már az effektív kibontakozás felé törekszik. Az erre szükséges anyagi eszközök előteremtésére az 1933: XXVII. t.-c. 1. §-a százmillió: államkölcson felvételét irányozza elő, s ennek kapcsán az 1933: XXVIII. t.-c. kivételesen — a kivételességet valutánk védelme indokolván! — lehetőséget teremt a Nemzeti Bank részéről egyszerű állami adóslevél alapján nyújtandó hitelre. Mutatja e rendkívüli intézkedés, mennyire elsősorú feladatának tekintti az állam a mezőgazdasági világválság által sújtott gazdarétegek hatályos retablirozását és a korábban felgyűlt adósságok miatti netáni deposszedáltatástól való megóvását. Ugyane végcél szolgálja az, hogy még további 75 millió pengő erejéig (20 év alatt törlesztendő) könyvadósságot is vállalhat a kincstár (1933: XXVII. t.-c. 2. §.).

Minden részleges moratórium elsősorban a megvédett adós-
nak azon védetlenül hagyott hitelezőit sújtja, akik mint a hitel-
élet láncolatainak szemei s tehát más irányban maguk is adósok:
egyszerre azon feladattal találják magukat szemben, hogy kö-
veteléseik vonatkozó részének behajthatásától: egyelőre elesnek,
de tartozásaikat ennek dacára változatlanul és azonnal fizet-
niük kell. Ebbe a rendkívüli helyzetbe került az 1933-as gazda-
védelem folytán az ügyvédi karnak egy számottevő része is; és tekintettel egyrészt a karnak általános, jólismerten súlyos helyzetére, másrészt arra, hogy itt lényegileg már elvégzett munka honorálásáról és mások (köztük a kincstár) javára teljesített készkiadások megtérítéséről van szó, minden alkalommal indokolt megismételni az érzszbeni remédium iránti kérelmet. De folytatva az általános jogalkotási processzus változását, ezen a ponton emelhetjük ki elsősorban a vállalatok, s illetve itt: mindenekelőtt a gazdák természetszerű főhitelezői: a pénzüntezetek javára szükségessé vált és folyamatba is tett állami intervenció mozzanatait, amelyek különösen a gazdatartozások le-

szállított kamatának állami hozzájárulással kiegészítésében, továbbá a kisbirtokos gazdaadósok és a hitelintézetek közt fennálló tartozások tökéjének is részbeni — a már érintett állami könyvadósságok formájában való — átvállalásában állanak.

A pénzüzetek körén túl, általában a nagyobb (rt.-, szöv., kft.-szervezetű) vállalatok terheinek könnyítésére célzott a 4600/1933. M. E. sz. rendelet, amikor lehetőséget ad arra, hogy az alkalmazottak, szintúgy igazgatósági tagok stb. javadalmasítását, ha az immár túl magasnak bizonyul, a fennálló szerződések áttörésével is lecsökkenthessék a válság-okozta általános leromlásnak megfelelő alacsonyabb szintig. Természetesen a munkaadónak általában ügyis módjában áll alkalmazottja túl magas illetményeit a szolgálat felmondása útján elvágni, esetleg vele a szándékolt illetményleszállítást felmondás kilátásba helyezése útján elfogadtatni. Ilyként az illetmények csökkenése generaliter már külön jogszabály nélkül is bekövetkezett, és a rendeletnek voltaképp csak a határozott hosszabb időre (esetleg életfogytig stb.) kötött szerződésekkel védett, valamint a nyugdíjogosult, tehát: már szerzett jogaikban a jogalkotó közbelépése nélkül megtámadhatatlan magántisztviselők ellenében volt szükséges intézkednie. A nyugdíjak leszállításának határául a nyugdíjszabályzatszerű mérték szabott meg (26. §.). Az aktív illetményeknél nincs ilyen fixnek gondolt alsó határ. Sokat kifogásolták azt is, hogy az a jogalkotói elgondolás, miszerint elsősorban a mammutfizetések lefaragásáról van szó; a megszövegezett paragrafusokba egyáltalán nem ment át, és így közép- és kis magántisztviselők széles rétegeinek is jelentősebb leszorításokat kellett elszenvednie. Míg azonban általában a hosszabb szerződéssel bíró alkalmazottnak csak az összegszerű csökkenésbe kell beletörődnie s ekként devalvált szerződése egyébként (időben) fennmarad; a köztámogatásban részesülő magánvállalatok (2. §.) és a közérdekű testületek (25. §.) tisztviselői — minthogy az ő kenyéradóiknak szanálása az országos szanálással közelebről is összefügg — analóg esetben el is bocsáthatók, illetve ha már nyugdíjogosultak, kényszernyugdíjazhatók. — A 4600-as és kapcsolatos rendeletek értékes társadalmi rétegnek nagy érdekeit érintették, és úgy szociális szempontból, mint a szerzett jogok áttöréseinek lehető szükentartása végett óhajtani kell, hogy a jórészt még folyó keresztülvitelek és jogorvoslások egyénileg minél többet enyhítsenek az egézsükben nélkülözhetetlenek talált intézkedéseken.

Ugyancsak az ipari és kereskedelmi vállalatok érdekeit mozdítják elő más irányokban: az 1933: XVII. t.-c. az üzleti hirdetések bizonyos fajaiban mutatkozó tisztességtelen versennyel szemben; s az 1933: XXI. t.-c. az árumintavásárok és kiállítások fejlesztésével.

Ami a munkájukból élők hatalmas tömegeit és a válság miatt a munkát nélkülözőket illeti: az ő, civiljogi theóriánkban hangoztatott, „megélhetésre való jog”-uknak a következményeit az állam nem alanyi „droit au travail”-jogosultság statuálásával, nem is munkanélküli segély nyújtásával vonja le, hanem inkább nagyobbszabású munkaalkalmak megteremtésére törek-

szik. Az állami budget kiegyensúlyozásának rendkívüli nehézségű feladatával, majd a gazdaadósok megsegítésével kapcsolatban (1933: III. t.-c. 1. §., és XXVII. t.-c. 3. §.), tehát a legelső-rangú közcélokkal egy sorban, kölcsönök felvételével teremt a törvényhozás fedezetet erre a népmentő feladatra.

Ugyancsak a mezőgazdasági, kubikos és hasonló munkások megélhetését istápolja az 1933: V. t.-c., amely a gazdálkodót vagy fővállalkozót személyesen is felelőssé teszi a vele egyébként közvetlen jogviszonyba nem jutó gazdasági munkáscsoportok béréért, s utóbbiaknak követeléseit egyéb irányokban is hatályosabban védi.

A most érintettek éppúgy, mint a hadigondozottak fentebb jelzett törvénye (1933: VII. t.-c.) energikusan mutatják, hogy törvényhozásunk — a külön népjóléti minisztérium megszűnése óta is — úgy magánjogi, mint egyéb tereken csak fokozottabb gondoskodást fejt ki népünk jólét érdekében.

Ha már most a jogalkotásnak sokirányú erővonalain végigtekintve, összefoglalásul feltesszük azt a félfő kérdést, vajjon — kimondott generális újítások hiányában is — nincsen-e a látható jelenségek mögött valamely átfogó sugallat vagy kényszerűség, amely a klasszikus, mindeddig igazságosnak és célszerűnek is bizonyult jogelvek világát a jövőben nagyobb szabású áttöréssel és lerombolással fenyegeti: nem zárkozhatunk el némely szeliskörü veszélyek kontúrjainak meglátása előtt. Mégis megnyugvást találunk abban, hogy ezek a veszélyek mindeddig nem realizálódtak.

Számos ponton kiütözik az a helyzet, hogy a gazdálkodó, vállalkozó s tehát egyben adósságokat is vállalt faktorok a rájuk vis majorként ható általános dekonjunktura következtében roskadozni kezdenek tartozásaiknak ugyan teljesen legális, de gazdaságilag szerfölött megsúlyosbodott terhei alatt. A jogalkotó ezért sokirányban intézkedett oly elgondolás alapján, hogy egyelőre inkább továbbhárítja valamiképpen a nehézségeket a hitelezők köreire, semmint hogy az adósokon pert, végrehajtást, inszolvenciális lebonyolítást keresztülgáznál engedjen. A mi közgazdaságunkon kívül fekvő okokból, külföldön támadt a rövidlejáratú hitelezők run-je, amellyel szemben a belföldi gazdaság egészét a tranzfermoratórium sáncaival kellett körülvenni. Földrészek mezőgazdaságát sújtja az értékesítési válság, amely miatt gazdamoratóriumra kényszerültünk. Az állam és a magángazdaság bevételeinek folytonos zsugorodása miatt úgy a közalkalmazottak, mint a magántisztviselők munkájának ellenértékét (4600/1933. M. E. sz. r.), — de más irányban a kamat- és amortizációs teljesítéseket is lejjebb kellett szorítani (450/1933. M. E. sz. r.; 14000/1933. M. E. sz. r. I. fejezete; stb.). Eső lakbérek mellett intézményesíteni kellett a havonkénti bérfizetést. A földhözjuttatottak 1933. évi törlesztőrészleteinek egyharmadát el kellett engedni (15560/1933. M. E. sz. r.) Egyezőval: törke és munka érzik a vállalkozás veszteségeit. A bírói gyakorlatnak egyes jogintézményeknél (pl. kötelesrész megítélése körül) jelentkező összegmérseklő tendenciájára ehelyütt csak utalunk. De már ismét írott jogszabály zárja ki ezidőszerint nemcsak effek-

tív valuta követelhetését, hanem az effektív aranyét is (e korlátozást 1934. decemberéig hosszabbította meg a 16310/1933. M. E. sz. r.). A dollár-romlás körül feltárult alternatívában a papír-, nem az aranydollár értékéhez csatlakoztunk (7600/1933. M. E. sz. r.). Semmiféle formában nincs megengedve, régebben érvényesen keletkezett kikötések alapján sem, pénzköveteléseknek az aranypengő hivatalos jegyzésén túlmenő érvényesítése. Hogy ebben — legalább is elméletileg, illetve a nyersaranyhoz képest és külföldi vonatkozásban — már bizonyos devalorizáció rejlik, azt már a kamarának 1932-es jelentése is érintette. A válság paradoxája azonban éppen az, hogy nem annyira valorizációt igényel ezzel szemben, mint inkább továbbmenő devalorizációt kívánnak sokan: egyesek infláció segítségével, mások érintetlen valuta mellett a tartozások tőkeösszegének csökkentése útján.

A jogalkotás észszerűnek tartja, hogy „a tartozásokat az adós vagyoni erejével és teherbíró képességével megfelelő arányba hozzák” (14000/1933. M. E. sz. r. 16. §.); óhajtja az ily irányú egyességeket; egyidőre felfüggeszti a teherbírást meghaladó követelések érvényesítését; sőt ahol a szükség a legnagyobb, a kincstárra vállalja át a teher egyrészét (így a gazdaságosságok fentérintett vonatkozásaiban). *De egyes kényszerít a követelések tőkájének alábbszállítására általában — huzamos szerződések (így a munkaviszony) körén kívül — nem gyakorol.* A moratórium ígéje csak ennyi: „most nem, majd később!” A végleges elszámolásoknak és rendezéseknek elvilegesen a magyar jog — bölcs mérséklettel, a szerzett jogok tiszteletbentartásával, a jövő jobbrafordulásának reményében is — mindeddig nem praejudikál. A megtett rendelkezések általában „a hitelező jogát a követelés mennyisége tekintetében nem érintik” (1290/1933. M. E. sz. r. 7. §., és hasonló értelemben sok más helyen). Törvényes követelések tőkeösszegének csökkentése, amit ma „devalorizálás” címén némelyek követelnek: magánvagyónoknak a csökkentési összeg erejéig kártérítés nélkül való ki-sajátítása lenne.

b. gy.

Ingó jelzálogjog tüzfára. Az ingó zálogról szóló 1926. évi törvényjavaslat megbukott; azonban, hogy létesítése a gazdasági élet egyes ágazataiban gazdasági szükségesség, igazolja, hogy azóta törvényeinkben mindinkább felbukkan. Az 1927: IX. t.-c. lajstromozás útján zálogjogot enged a belvízi hajókra, vagy hányadára az alkotórészekre és tartozékokra is kiterjedőleg, — az 1928: XXI. t.-c. alapján ipari záloglevelek kibocsájtásának alapjául szolgáló jelzálogjog a *lekötött vállalati vagyonra* terjed ki s ingó jelzálogot teremt, amely a vállalat gépi és egyéb felszerelésére, nyers- és segédanyagaira, fél- és készgyártmányaira, *vevőkörére*, pénztárában és a bankokban elhelyezett pénzkészleteire terjed ki; az 1930: XXII. t.-c. rövidlejáratu kölcsönkövetelések biztosítására enged ingózálogjogot a magtárban vagy beraktározási vállalat árutárában elhelyezett gabonára; s most végül az 1710/1934. M. E. sz. rend., amely ingó